

5. Щиглик А.И. Закономерности становления и развития общественных организаций в СССР. Политико-правовое исследование / А.И. Щиглик. – М. : Изд-во «Наука», 1977. – 254 с.

6. Конституционный статус общественных организаций в СССР / отв. ред. А.И. Щиглик. – М. : Наука, 1985. – 200 с.

7. Кудрявцева Г.А. Материальная основа деятельности общественных организаций на современном этапе. Правовой аспект / Г.А. Кудрявцева. – М. : Наука, 1988. – 188 с.

8. Орлова О. В. Общественные объединения в СССР / О.В. Орлова, Д.В. Шутько. – М. : Знание, 1991. – 64 с.

9. Кравченко В.В. Добровольные общества в СССР и их правовое положение / В.В. Кравченко. – М. : Издательство «Юридическая литература», 1964. – 114 с.

10. Данченко Н.И. Общественные организации в СССР в условиях развитого социализма / Н.И. Данченко. – К. : Наукова думка, 1978. – 236 с.

11. Мельник Т.М. Местные советы и общественные организации / Т. М. Мельник. – М. : Юрид.лит., 1980. – 72 с.

12. Баймаханов М.Т. О переходе функций государственных органов к общественным организациям / М. Т. Баймаханов. – Алма-Ата : Изд-во «Наука», 1965. – 245 с.

13. Шутько Д. В. Советы народных депутатов и общественные организации / Д.В. Шутько. – М. : Изд-во «Знание», 1979. – 65 с.

14. Горшенев В.М. Участие общественных организаций в правовом регулировании / В.М. Горшенев. – М. : Государственное изд-во юридической литературы, 1963. – 168 с.

УДК 347.628

А. Григор'єва,

здобувач відділу проблем приватного права
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України

УМОВИ ВСТАНОВЛЕННЯ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ ФАКТУ ПРОЖИВАННЯ ОДНІЄЮ СІМ'ЄЮ ЧОЛОВІКА ТА ЖІНКИ БЕЗ ШЛЮБУ ТА ДОКАЗИ, ЯКІ ЦЕ ПІДТВЕРДЖУЮТЬ

Встановлення в судовому порядку факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу сьогодні часто є передумовою для наступного вирішення спору про поділ майна, що є спільною сумісною власністю, набуття права на спадкування чи визнання права на утримання у разі непрацездатності особи тощо. Оскільки фактичні шлюбні відносини в умовах урбанізації та глобалізації набули значного поширення у суспільстві та вже конкурують із шлюбом, який укладено у встановленому законом порядку, значно збільшилась у судах

і кількість справ щодо встановлення факту перебування чоловіка та жінки у цих відносинах.

Аналіз наукової літератури з цього питання вказує на недостатність його теоретичної розробки та відсутність єдиного підходу до визначення кола доказів та їх значущості щодо встановлення факту перебування у фактичних шлюбних відносинах.

Зазначимо, що дослідженню фактичних шлюбних відносин присвячено праці вчених І. Жилінкової, З. Ромовської, Ю. Червоного, М. Антокольської, С. Реутова, С. Фурси та інших.

Метою цієї публікації є викладення авторської позиції на основі матеріалів судової практики щодо визначення умов встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу та кола доказів, які підтверджують цей факт.

Для зручності викладення авторського матеріалу при подальшому позначенні факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу ми використаємо термін «фактичний шлюб».

Для того, щоб встановити у судовому порядку зазначений факт, необхідно не тільки викласти обставини, на які посилаються особи, обґрунтовуючи свої вимоги, а і навести ті належні та допустимі докази, які підтверджують існування цих обставин. Відтак першочерговим завданням перед особами, які бажають встановити факт перебування у фактичних шлюбних відносинах є визначення кола доказів, якими вони обґрунтовуватимуть свої вимоги. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідно навести ознаки фактичних шлюбних відносин, які і потребуватимуть доведення у судовому порядку та відображатимуться у відповідних доказах.

У статті 74 Сімейного кодексу України (далі – СК) суб'єктами фактичних шлюбних відносин визнаються чоловік та жінка, тобто особи різної статі, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, але проживають однією сім'єю.

Так, у цій статті СК закладено положення про недопустимість конкуренції шлюбів, тобто можливість встановлення проживання чоловіка та жінки однією сім'єю існує виключно у тому випадку, якщо жоден із них не перебуває у іншому шлюбі. Таке роз'яснення норми закону надано і в пункті 20 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21 грудня 2007 року № 11: «...судам необхідно враховувати, що правило

зазначеної норми поширюється на випадки, коли чоловік та жінка не перебувають у будь-якому іншому шлюбі...».

Отже, важливою умовою для встановлення факту перебування чоловіка та жінки у фактичних шлюбних відносинах є те, щоб жоден із них у цей час не перебував в іншому зареєстрованому шлюбі.

Наведемо приклад із судової практики.

«...У липні 2009 року ОСОБА_39 звернулася до суду із зазначеним позовом, посилаючись на те, що з 2003 року вона перебувала у фактичних шлюбних відносинах із ОСОБА_37. У 2005 році вони придбали будинок АДРЕСА_1, який оформили на ім'я ОСОБА_37. 23 лютого 2008 року вони зареєстрували шлюб. 1 липня 2009 року їй стало відомо, що ОСОБА_37 подарував указаний будинок і земельну ділянку, на якій він розташований, своїй дочці, ОСОБА_38, на підставі договорів дарування від 15 травня 2009 року. ОСОБА_39 просила встановити факт її проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу з ОСОБА_37 з 23 липня 2003 року; визнати спільним майном подружжя будинок АДРЕСА_1, та провести поділ цього майна, визнавши на нею право власності на 5 його частину; визнати недійсним договір дарування будинку АДРЕСА_1, укладений 15 травня 2009 року між ОСОБА_37 і ОСОБА_38; визнати недійсним договір дарування земельної ділянки площею 0,0835 га, що розташована на АДРЕСА_1, укладений 15 травня 2009 року між ОСОБА_37 і ОСОБА_38.

Відповідачі проти позову заперечували, посилаючись на те, що будинок і земельна ділянка придбані до реєстрації шлюбу за особисті кошти ОСОБА_37, на час його купівлі ОСОБА_39 і ОСОБА_37 спільно не проживали.

Постановою Верховного Суду України від 20.02.2012 року скасова-

но ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25.08.2011 року, а справу передано на новий розгляд до суду касаційної інстанції, мотивуючи таке рішення тим, що висновки судів про те, що Особа-39 та Особа-37 знаходились у фактичних шлюбних відносинах, хоча разом не проживали з поважних причин, і на ці правовідносини розповсюджується дія статті 74 СК є помилковим, навіть за наявності спільної часткової власності, листування, відвідин один одного тощо. Неоднакове застосування статті 74 СК у справі призвело до ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах, оскільки в основу доданих для порівняння судових рішень покладено висновок про те, що правила статті 74 СК щодо поділу майна осіб, які проживають у фактичних шлюбних відносинах, поширюються на випадки, коли чоловік та жінка не перебувають у будь-якому іншому шлюбі (справа № 6-97 ЦС 11) [1].

Цей приклад є цікавим також тим, що рішення попередніх судових інстанцій скасовано на тій підставі, що один з так би мовити «фактичного подружжя» перебував в іншому зареєстрованому шлюбі, а не з підстави, що вони проживали окремо (деякий час навіть в різних країнах), тобто тривалий час була відсутня така ознака, як спільне проживання, що вважається обов'язковою для встановлення факту перебування осіб у фактичних шлюбних відносинах.

Повернемося до інших ознак фактичного шлюбу.

Так, шлюбом згідно з частиною 1 статті 21 СК визнається сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. Відповідно до частини 2 статті 21 СК проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу не є підставою виникнення у них прав та обов'язків подружжя.

Сім'ю, згідно з частиною 2 статті 3 СК утворюють особи, які спільно про-

живають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

У цій нормі також вказано, що сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства. Отже, фактичний шлюб може вважатися тією «іншою підставою» виникнення сім'ї, про яку згадується у частині 4 статті 3 СК. Тому у «фактичного подружжя» повинні бути всі ознаки, які притаманні «сім'ї».

Виходячи з законодавчо закріпленого поняття «сім'я» та «шлюб», можна виокремити наступні ознаки фактичного шлюбу.

По-перше, ознакою фактичного шлюбу є наявність у жінки та чоловіка, які проживають разом, наміру створити сім'ю, тобто встановити стійкі «нібито» шлюбно-сімейні відносини. Цим фактичний шлюб відрізняється від простого «співмешкання» жінки та чоловіка, яке зазвичай не має тривалого характеру та не супроводжується намірами встановити певні взаємні права та обов'язки стосовно один одного.

По-друге, ознакою фактичного шлюбу є проживання у спільному помешканні (орендованому, власному тощо). При цьому поняття «спільне проживання» тут, як і стосовно звичайного, зареєстрованого шлюбу, має вживатися у більш широкому сенсі – як «спільність життя» [2, с. 40]. Наслідком такого широкого розуміння цього поняття є те, що ним охоплюється і факт проживання разом «фактичного подружжя», і факт ведення ним спільного господарства, що, крім того, у підсумку виступає ознакою сім'ї, у тому числі, й такої, що ґрунтується на незареєстрованому шлюбі [3, с. 145].

А. Цірат та О. Сліпченко зазначають, що суттєвою умовою визнання осіб такими, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах, як впливає з тексту статті 74 СК, є їх спільне проживання на одній житловій площі.

Іншого бачення, до якого ми приєднуємося, висловлює А. Овчатова-Редько,

ззначаючи, що так само, як і жінка та чоловік, що перебувають у зареєстрованому шлюбі, «фактичне подружжя» може визнаватися сім'єю і тоді, коли жінка та чоловік, які перебувають у таких відносинах, у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин деякий час не проживають разом. Підтвердженням цього бачення також є приклад із судової практики: рішення Верховного Суду України, яке наведено вище (**справа № 6-97 цс 11**).

По-третє, ознакою фактичного шлюбу є відкритість стосунків чоловіка та жінки: зовнішній прояв фактичних шлюбних відносин, не приховування їх перед третіми особами. Наявність такої ознаки впливає з того, що про «фактичні подружні відносини» осіб, які відкрито проживають спільно, не можуть не знати друзі, колеги тощо. Навряд чи можливим і виправданим є перебування у «фактичному шлюбному союзі» з приховуванням цієї обставини. Якщо виникає бажання приховати відносини такого роду, то, очевидно, вони не можуть бути визнані «фактичним шлюбом» з правовими наслідками, які з такого визнання випливають. Проявом фактичного шлюбу можуть бути спільні фотографії, особиста переписка, відомості, що містяться в офіційних чи неофіційних документах тощо.

По-четверте, ознакою фактичного шлюбу є ведення спільного господарства, яке в чинному законодавстві розкривається, зокрема, через термін «домогосподарство» [4], що в свою чергу включає в себе і взаємну турботу жінки та чоловіка, взаємну матеріальну підтримку ними один одного. Зазвичай особи, які господарюють і проживають разом, мають спільний сімейний бюджет. Це пов'язано перш за все із фактом спільного проживання і ведення спільного господарства, у процесі якого виникають не тільки взаємні права, але й спільні обов'язки, які розподіляються між «фактичним подружжям» за їхньою згодою.

Окремі науковці висловлюють думку, що характерною ознакою можна

вважати також строк перебування у фактичних шлюбних відносинах. Проте питання про те, чи є строк перебування у фактичних шлюбних відносинах суттєвим для встановлення відповідного факту судом, залишається спірним. Як звертає увагу Т. Івашкова [5, с. 112], у статті 74 СК не регламентовано питання тривалості спільного проживання осіб без державної реєстрації шлюбу. Утім деякі практики сформулювали свою думку стосовно цього питання. Зокрема, С. Фурса запропонувала вважати таким строк, що дорівнює 10 рокам на підставі статті 76 СК [6, с. 8]. Інші пропонують вважати достатнім строк у 5 років, обґрунтовуючи та пов'язуючи цей строк з правовідносинами, які регулюються Цивільним кодексом України, зокрема, спадковими правами осіб, які спільно проживали, оскільки відповідно до статті 1264 ЦК право на спадкування за законом мають особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менше 5 років до дати відкриття спадщини (такі особи належать до спадкоємців четвертої черги).

Однак, на нашу думку, більш виваженою є позиція А. Цірат про те, що застосування вищенаведених строків прийнятне лише у справах, що стосуються відповідних критеріїв спорів, а саме: про надання матеріальної допомоги у зв'язку з настанням пенсійного віку, щодо права на утримання у зв'язку зі втратою працездатності під час спільного проживання, у справах про спадкування.

Окрім цього, Т. Івашкова, А. Цірат та О. Сліпченко відзначають, що суди, досліджуючи питання про період перебування у фактичних шлюбних відносинах, не використовують строк як суттєву умову встановлення факту спільного проживання однією сім'єю [7, с. 18].

Слід зауважити, що у пункті 20 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від

21 грудня 2007 року № 11 зазначається про таку ознаку фактичних шлюбних відносин, як їх «усталеність, що притаманна подружжю». Визначення поняття «усталеності» у законодавстві відсутнє. Т. Івашкова визначає його як певний проміжок часу, протягом якого між чоловіком та жінкою склалися досить тісні відносини, доказом яких може бути спільне проживання в одному житловому приміщенні, ведення спільного побуту, укладення договорів на забезпечення спільних потреб, взаємна турбота, народження дітей та піклування про них тощо [8, с. 20].

Майже так само розкривається поняття «усталеності» у судовій практиці. Наприклад, у мотивувальній частині постанови Верховного Суду України від 16 травня 2012 року (справа №6-36с12) зазначається: «...з 2002 року Особа-11 разом із Особа-12 проживали однією сім'єю у квартирі Адреса-2, що належала відповідачці на праві власності, вели спільне господарство, разом проводили вільний від роботи час та несли спільні витрати на утримання квартири, придбання меблів і побутової техніки, продуктів харчування та одягу, ремонту квартири, спільний відпочинок тощо. Між ними склалася усталена відносина, що притаманні подружжю. Від фактичних шлюбних відносин у них народився син – Особа-13...» [9].

Видається, що такий строк має бути достатнім для того, щоб стверджувати, що між чоловіком та жінкою склалися усталені відносини, які притаманні подружжю.

Отже, з огляду на викладене, можна виділити такі ознаки, які притаманні фактичним шлюбним відносинам:

1) відсутність зареєстрованого в органах реєстрації актів цивільного стану шлюбу між цими чоловіком та жінкою або з будь-якою іншою особою;

2) намір створити сім'ю;

3) спільне проживання (але як свідчить практика існують випадки, коли спільне проживання не завжди є визна-

чальним для встановлення цього юридичного факту);

4) відкритість відносин;

5) ведення спільного господарства (матеріальна підтримка один одного, можливо, спільний бюджет тощо);

6) взаємні права та обов'язки;

7) усталеність таких відносин.

З огляду на викладене, встановленню судом підлягають вищенаведені ознаки фактичних шлюбних відносин між чоловіком та жінкою, які включають визначені у статтях 3, 74 СК ознаки сім'ї: спільне проживання однією сім'єю, спільний побут (господарство), взаємні права та обов'язки.

Слід зауважити, що для встановлення факту перебування чоловіка та жінки у фактичних шлюбних відносинах не обов'язково, щоб були наявні всі вищенаведені ознаки у сукупності (яскравим прикладом цього є вищенаведене рішення Верховного Суду України). Перелік цих ознак є відкритим, тому потрібно брати до уваги обставини кожної конкретної справи при встановленні цього юридичного факту.

Для доведення факту спільного проживання чоловіка та жінки без шлюбу можуть бути наведені будь-які фактичні дані, що є належними та допустимими. До них належать дані, встановлені на підставі пояснень сторін, третіх осіб, показань свідків, письмових доказів, речових доказів тощо.

Особливістю доказування у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, є те, що до предмету доказування у цих категоріях справ належать обставини, які обґрунтовують заявлені вимоги, а також умови, завдяки яким цей факт за законом набуває юридичного значення, та обставини, пов'язані з неможливістю отримання чи відновлення документів, які підтверджують факт.

Аналіз судових рішень у цій категорії справ дає можливість стверджувати, що найчастіше для доведення факту перебування у фактичних шлюбних відносинах особи звертаються до

показань свідків, до власних показань, документів щодо місця реєстрації на одній житловій площі, а також будь-яких інших наявних документальних підтверджень (спільні фотографії певних подій, чеки про оплату комунальних платежів чи придбання товарів на користь сім'ї, оплату послуг, листування між сторонами тощо).

Як зазначає М. Німак, на сьогодні факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу встановлюється незалежно від смерті чи визнання особи безвісті зниклою. Основним завданням суду при розгляді цієї категорії справ є встановлення власне факту перебування у фактичних шлюбних відносинах [10, с. 136].

Слід звернути також увагу на пункт 3.22 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства Юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5, де зазначається, що у разі відсутності у паспорті спадкоємця, який постійно проживав із спадкодавцем на час відкриття спадщини, відмітки про реєстрацію його місця проживання – доказом постійного проживання із спадкодавцем можуть бути: довідка житлово-експлуатаційної організації, правління житлово-будівельного кооперативу, відповідного органу місцевого самоврядування про те, що спадкоємець на день смерті спадкодавця проживав разом із цим спадкодавцем. Такі докази можуть також можуть бути використані і в суді.

Цікавим в контексті досліджуваної теми є досвід Сполучених Штатів Америки (США), де при встановленні факту існування фактичного шлюбу беруться до уваги наступні обставини: чи поводи́ла себе пара публічно як подружжя, чи жили вони разом, чи заповнювали спільні податкові декларації, мали спільний банківський рахунок або здійснювали інші дії, що вказують на наявність наміру одружитись. Крім того, в діях чоловіка та жінки повинні бути ознаки дійсного наміру перебувати у шлюбі, і обидва повинні мати за-

конне право вступити в шлюб. Намір офіційно одружитись у майбутньому може заважати встановленню наміру бути чоловіком та дружиною тепер.

Деякі суди США, застосовуючи принципи права справедливості до конфліктів, що виникають у разі розриву стосунків чоловіка та жінки, які не перебувають в офіційному шлюбі, вважають, що мають право виносити рішення про розподіл майна та про аліменти практично на тих самих підставах, що і в звичайних шлюбнорозлучних процесах. Рішення про присудження майна та про сплату аліментів на утримання колишнього співмешканця, що виносяться в подібних випадках, англійською іноді називають не «alimony» (аліменти на утримання колишнього чоловіка/ дружини), а «palimony» (від англійського «pal» – приятель, а не подружжя) [11, с. 38].

У рішенні Верховного суду штату Каліфорнія у справі «Marvin v. Marvin» вперше були встановлені підстави для подібних вимог з боку осіб, які проживали спільно, але не перебували в офіційному шлюбі. Марвін і його співмешканка М. Тріоле проживали разом шість років. Суд дійшов висновку, що Тріоле могла б претендувати на аліменти або частину майна, якщо доведе, що у них існував усний договір або певна домовленість на основі мовчазного взаєморозуміння, якщо тільки статеві відносини не були єдиною метою цього договору. Після повернення справи з апеляційного суду першої інстанції Тріоле не змогла довести наявності тих чи інших підстав для стягнення аліментів або частини майна. Важливо, що в цій справі були встановлені юридичні підстави для такого стягнення, і вони могли застосовуватись при розгляді подібних справ у майбутньому. Суд першої інстанції присудив їй 104 000 доларів для «реабілітації», тобто щоб здобути нові трудові навички, але це рішення було скасовано в порядку апеляції [12].

Багато штатів скептично ставляться до принципу, встановленого у справі «Marvin v. Marvin», і відмо-

вляються його застосовувати навіть за наявності більш ніж переконливих фактичних обставин. Прикладом слугує рішення Верховного суду штату Іллінойс у справі «Hewitt v. Hewitt», 394 N.E. 2d 1204 (Ill. 1979), де суд дійшов висновку, що жінка не може претендувати на аліменти або на майно свого співмешканця, стоматолога, хоча вона прожила з ним 15 років, народивши і виростивши за цей час трьох дітей.

З наведених прикладів із судової практики США вбачається, що основною умовою, яку необхідно довести у судовому порядку для встановлення факту перебування у фактичних шлюбних відносинах є саме дійсним намір створити сім'ю, мати відкриту поведінку «нібито» подружньої пари, а всі інші обставини відходять на другий план.

Наведене нами дозволяє дійти наступних висновків:

1. Відсутність у СК ознак фактичних шлюбних відносин чоловіка і жінки створює певні труднощі при встановленні факту цих відносин у судовому порядку.

2. До ознак фактичного шлюбу можна віднести: 1) відсутність зареєстрованого в органах реєстрації актів цивільного стану шлюбу між цими чоловіком та жінкою або з будь-якою іншою особою; 2) намір створити сім'ю; 3) спільне проживання (але як свідчить практика існують випадки, коли спільне проживання не завжди є визначальним для встановлення цього юридичного факту); 4) відкритість відносин; 5) ведення спільного господарства (матеріальна підтримка один одного, можливо спільний бюджет, тощо); 6) взаємні права та обов'язки; 7) усталеність таких відносин.

Зазначені ознаки при встановленні факту перебування у фактичних шлюбних відносинах не обов'язково повинні бути наявні у сукупності.

3. Доказами для доведення фактичних шлюбних відносин можуть слугувати будь-які фактичні дані. Закон не визначає і не обмежує їх перелік. Як

свідчить аналіз судових рішень у цій категорії справ, найчастіше доказами для підтвердження фактичних шлюбних відносин виступають показання сторін, свідків та письмові докази.

Ключові слова: шлюб, сім'я, фактичний шлюб, проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, докази.

Стаття присвячена визначенню умов встановлення факту перебування у фактичному шлюбі та кола доказів, якими найчастіше підтверджують цей факт у судовому порядку. У статті проведено аналіз вітчизняних нормативно-правових актів та судової практики, на основі якого наведено ознаки фактичних шлюбних відносин, які і потребують доведення у судовому порядку та відображаються у відповідних доказах.

Статья посвящена определению условий установления факта пребывания в фактическом браке и ряда доказательств, которыми чаще всего подтверждается этот факт в судебном порядке. В статье проведен анализ отечественных нормативно-правовых актов и судебной практики, на основе которого выделено признаки фактических брачных отношений, которые и нуждаются в доказывания в судебном порядке и отражаются в соответствующих доказательствах.

The article is devoted to determination of the conditions of being in the the actual marriage and the range of evidence, which often confirm this fact in court hearing. This paper analyzes the domestic legal acts and judicial practice and on this basis are identified signs of actual marriage, which are needed to be proved in court and are reflected in the relevant evidence.

Література

1. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим до-

стуну : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22207362>.

2. Жилинкова И. *Общность жизни членов семьи как признак семейного объединения* / И. Жилинкова // *Проблемы законности : Респ. міжвідом. наук. зб. – X. – 2000. – Вип. 43. – С. 38–42.*

3. Антокольская М. *Семейное право : учеб. / М. Антокольская. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юристъ, 1999. – 245 с.; с. 25. – Нечаева А. Семейное право : курс лекц. / А. Нечаева. – М. : Юристъ, 1998. – 136 с.*

4. *Про Всеукраїнський перепис населення : Закон України від 19 жовтня 2000 р. № 2058-III. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2000. – № 51–52. – Ст. 446.*

5. Івашкова Т. *До питання правових наслідків перебування у фактичних шлюбних відносинах.* // *Науковий вісник.* – 2011 р. – № 2. – С. 110–117.

6. Фурса С. *Настільна книга нотаріуса: Семейні відносини в нотаріальному процесі* / С. Фурса, Л. Драгневич, Є. Фурса. – К. : Ін Юре, 2003. – 352 с.

7. Цірат А. *Спільне проживання без офіційного оформлення, але з юридичними наслідками* / А. Цірат, О. Сліпченко // *Юридична газета.* – 2008. – № 10–11. – С. 18–19.

8. Івашкова Т. *До питання правових наслідків перебування у фактичних шлюбних відносинах.* // *Науковий вісник.* – 2011 р. – № 2. – С. 110–117.

9. *Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24528570>.*

10. Німак М. *Процесуально-правова природа справ, що виникають із шлюбних відносин.* – *Вісник Львів. ун-ту.* – Серія юрид. – 2009. – Вип. 49. – С. 130–137.

11. Бернхем В. *Розділ XIII «Сімейне право» з книги Вільяма Бернхема «Вступ до права та правової системи Сполучених Штатів Америки».* // *Науково-практичний фаховий журнал «Право США».* – 2012. – № 1–2. – С. 12–54.

12. *Marvin v. Marvin, 176 Cal. Rptr. 555 (Cal. App. 1981).*

УДК 342.9

С. Гула,

аспірант кафедри конституційного та адміністративного права Київського університету права Національної академії наук України

СУЧАСНИЙ СТАН ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Суспільно-економічні зміни, які відбуваються в Україні протягом останніх десятиліть, мають серйозний вплив на становлення України як демократичної держави, а також на побудову громадянського суспільства. Ця трансформація охоплює не лише систему політичних та економічних відносин, а й істотно впливає на перетворення всього суспільства, а також формування нових цінностей і життєвих орієнтацій.

Трансформація українського суспільства не залишає осторонь також інститути громадянського суспільства, формуючи їх у нову, впливову одиницю на суспільно-політичній карті України. Нині перед громадянськими об'єднаннями стоїть

ряд нагальних питань, на які відповідні інституції зобов'язані знайти відповіді.

Одним із нагальних завдань, які гостро постають перед громадянськими інституціями, є як трансформація системи громадянського контролю за діяльністю органів влади, так і трансформація діючої системи громадянського контролю взагалі. Громадський контроль пов'язаний із формуванням нових українських реалій, що зумовлені глобальними тенденціями розвитку світового співтовариства, курсом на демократизацію ряду держав і суспільних відносин та активним формуванням громадянського суспільства в багатьох країнах світу.

Як соціальний феномен громадський контроль, його форми й методи, механіз-